

საქართველოში კლასტერულ ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირების პრობლემები და პერსპექტივები

გიორგი ღალანძიძე

პროფესორი

ბადრი რამიშვილი

ასოც. პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

წარმოდგენილი ნაშრომის დასაწყისში ავტორები შესაბამის სამეცნიერო წყაროებზე დაყრდნობით განმარტავენ ტერმინების კლასტერისა და ფასეულობათა ჯაჭვის მნიშვნელობებს. შემოაქვთ ახალი ტერმინი კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვი და ასაბუთებენ მისი ფორმირების მნიშვნელობას საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის. ავტორები მათ მიერვე შემუშავებული კრიტერიუმების საფუძველზე განსაზღვრავენ იმ დარგებსა და ქვედარგებს, რომელთა საფუძველზე კლასტერულ ფასეულობათა ჯაჭვის ფორმირება მოიტანს საუკეთესო შედეგებს.

საკვანძო სიტყვები: კლასტერულ ფასეულობათა ჯაჭვი; ექსპორტის წახალისება; იმპორტჩანაცვლება; კონკურენტული უპირატესობა; ქვევრის ღვინის წარმოება; შაქრის წარმოება.

„ფასეულობათა ჯაჭვი“ და „კლასტერი“ შედარებით ახალი ტერმინებია, რომელთა დამკვიდრება ეკონომიკასა და ბიზნესში მიმდინარე რთულმა პროცესებმა გამოიწვია. „კლასტერი“ ანუ საწარმოთა ჯგუფი ტერიტორიული თვალსაზრისით მეზობლად განლაგებული კომპანიებისა და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ერთობლიობაა, რომლებიც საქმიანობენ, ხასიათდებიან მსგავსი საქმიანობით და ავსებენ ერთმანეთს [1, გვ. 215]. ტერმინი - „ფასეულობათა ჯაჭვი“ პირველად მაიკლ პორტერმა [2, გვ. 46] გამოიყენა, რითაც ის იმ აქტივობების ერთობლიობას აღნიშნავდა, რომელთა მეშვეობითაც კონკრეტულ დარგში დასაქმებული ორგანიზაცია ბაზარს პროდუქტსა თუ მომსახურებას აწვდის. პორტერის აზრით, ფასეულობათა ჯაჭვის ძირითადი და დამხმარე აქტივობები არსებობს, ამავე დროს, ხშირად მასში მკვეთრად გამოიყოფა ის რგოლები, სადაც განსაკუთრებული ფასეულობა იქმნება. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ფასეულობათა ჯაჭვის უნიკალური კონსტრუქცია შეიძლება თავად იქცეს კონკურენტული უპირატესობის წყაროდ, ამიტომ მისი ფორმირება უმნიშვნელოვანესი საქმეა ბიზნესით დაკავებული სტრუქტურებისთვის. თუმცა, თანამედროვეობის მიერ ამ პროცესისთვის წაყენებული მოთხოვნების გათვალისწინებით, ცალკეული კომპანიისთვის, თუ ის ტრანსნაციონალური მეგასტრუქტურა არ არის, სულ უფრო რთული ხდება ამ საკითხის ოპტიმალური გადაწყვეტა. წინამდებარე ნაშრომიც სწორედ ამ პრობლემის გადაჭრას ეძღვნება.

ფასეულობათა ჯაჭვებისა და კლასტერების ოპტიმალური ფორმირება კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტებია. ეროვნულ დონეზე კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების გარეშე კი შეუძლებელია ექსპორტის მატება, იმპორტჩანაცვლება, სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესება და საბოლოოდ ეკონომიკური ზრდა. სადღეისოდ არსებობს უამრავი თეორია, რომლებიც ამ საკითხს ეძღვნება და ფართო დიაპაზონით განიხილავს მას: სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური პროცესების სრული მონოპოლიზებით დაწყებული და „ბაზრის უჩინარი ხელის“ გაფეტიშებით დასრულებული. თუმცა, როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე პროცესები განსაკუთრებული სირთულით და კომპლექსურობით ხასიათდება, შესაბამისად მარგინალური თეორიები და ერთფეროვანი ხედვები წარმატების მომტანი ვერ იქნება (ღალანძიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.79). ჩვენი აზრით, ეროვნული კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების საფუძველად შეიძლება იქცეს ისეთი ფასეულობათა ჯაჭვებისა და კლასტერების ფორმირება, რომელთა მიერ წარმოებული ფასეულობის უდიდესი ნაწილი ქვეყნის შიგნით შეიქმნება და რომლებიც კონსტრუირებული იქნება ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით. სადღეისოდ მნიშვნელოვანი ინფორმაციაა დაგროვილი იმის საილუსტრაციოდ, რომ კონკურენტუნარიანი დარგები ყოველთვის ესადაგებიან კონკრეტული ქვეყნის უნიკალურ მახასიათებლებს

ფასეულობათა ჯაჭვი და კლასტერი მონათესავე ტერმინებია და მათ შორის განსხვავება ის არის, რომ პირველი მათგანი ყურადღებას ამახვილებს დარგში ფასეულობის შექმნის მთელ პროცესზე საწყისი რგოლიდან საბოლოომდე, ხოლო კლასტერი კი, მსგავსი და დამხმარე წარმოების ლოკალურად ჯგუფურ ორგანიზაციაზე აკეთებს აქცენტს. ჩვენი მიზანია ხელი შევუწყოთ ისეთი ეროვნული სისტემების ფორმირებას, რომელთა მიერაც შექმნილი ფასეულობის უდიდესი ნაწილის აკუმულირება ქვეყნის შიგნით მოხდება. ანუ ამ შემთხვევაში, ერთი მხრივ, ჩვენს თვალსაწიერში ხდება ფასეულობათა შექმნის მთელი

დარგობრივი პროცესი და ამავე დროს თითოეულ ეტაპზე კონკრეტულ რგოლში წარმოდგენილი იქნება რამდენიმე საწარმო, ე.ი. დაცული იქნება კლასტერის ანუ ჯგუფურობის პრინციპი. ასეთი სისტემების აღმნიშვნელად და მისი არსის სრულად ასახვისთვის ვფიქრობთ საჭიროა ახალი ტერმინის, **კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვის** შემოღება. ქვემოთ მსჯელობა გვექნება მისი ფორმირების მეთოდოლოგიისა და რამდენიმე კონკრეტული მაგალითის შესახებ.

ჩვენი გამოკვლევის მიზანია, მოვახდინოთ ისეთი დარგების და სეგმენტების იდენტიფიცირება, სადაც ქართველ მეწარმეებს ექნებათ მწარმოებლურობის მაღალი დონის მიღწევის შესაძლებლობა და აღნიშნული მიმართულებებით შევიძულოთ ეფექტიანი საწარმოო სისტემების - **კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების** სქემები. თუმცა მიზნის მიღწევის გზაზე აუცილებელია იმ თეორიული ბაზისის გაანალიზება, რაც ამ მიმართულებით არსებობს და მისი საქართველოს პირობებთან ადაპტირება. ამ მხრივ საუკეთესო წყაროდ მაიკლ პორტერის გამოკვლევები მიგვაჩნია. მისი აზრით, ადგილობრივი კომპანიების მწარმოებლურობის მაქსიმიზაციისა და კონკურენტუნარიანობის გაზრდისთვის ქვეყანაში საჭიროა ოთხი მოცემულობის არსებობა, ესენია: საწარმოო ფაქტორების მხრივ სათანადო მდგომარეობა; მოთხოვნის მდგომარეობა; მონათესავე ან მხარდამჭერი დარგების არსებობა; მდგრადი სტრატეგია, სტრუქტურა და მეტოქეობა.

საწარმოო ფაქტორების მხრივ სათანადო მდგომარეობა - პორტერის ინტერპრეტაციით, ძირითადად, ქვეყნის კონკრეტულ დარგში მყარ პოზიციას მოიაზრებს წარმოების ისეთი ფაქტორების მიხედვით, როგორიცაა კვალიფიციური შრომითი რესურსები ან ინფრასტრუქტურა. თუმცა, ჩვენი აზრით, ამ მხრივ არ შეიძლება ისეთი საბაზისო საწარმოო ფაქტორების უგულებელყოფა, როგორიცაა მიწა, მიწის ნაყოფიერება, წიაღისეული რესურსები, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, გეოპოლიტიკური მდებარეობა და ა.შ. მიუხედავად იმისა, რომ „რესურსების წყველის“ მსგავსი მოვლენის არსებობა (მდგომარეობა, როდესაც ქვეყანა ძალიან მდიდარია რესურსებით, რაც ადუნებს მისი მოსახლეობის აქტივობას და შედეგად ეს სახელმწიფო ჩამორჩენილთა შორის იკავებს ადგილს.) მთელი რიგი ქვეყნების მიხედვით სავსებით დადასტურებადი. მსოფლიოში აგრეთვე არსებობს ისეთი მაგალითებიც, როდესაც სახელმწიფო დიდი რაოდენობით ფლობს ზემოთ ჩამოთვლილ საბაზისო საწარმოო ფაქტორებს და ამავე დროს ის მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების ლიდერადაც გვევლინება. ამის კარგი მაგალითებია აშშ და ავსტრალია, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ ამ ქვეყნების წარმატება, ძირითადად, იმიგრანტებს უკავშირდება (ღაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.85-86).

მოთხოვნის მდგომარეობაში იგულისხმება შიდა ბაზარზე არსებული მოთხოვნის ხასიათი კონკრეტული დარგობრივი პროდუქტის მიხედვით. მაგალითად, ტრადიციულად იაპონიაში მრავალი პროდუქტის მიმართ ჩამოყალიბდა მოთხოვნა, რაც ამ ენაზე ოთხი სიტყვით „ქეი-ჰაკუ-ტან-მო“ აღიწერება და ქართულად ითარგმნება როგორც მსუბუქი, თხელი, მოკლე, პატარა, რაც იაპონიაში გაბატონებულ მინიმიზაციის სტრატეგიაზე მიუთითებს. ეს იაპონელების ჭირვეულობის გამოძახილია კი არაა, არამედ ამ ქვეყნის რესურსუზრუნველყოფის სიმწირეზე მიუთითებს. იქ განსაკუთრებით ფასეულად, იაპონიის ფართობისა და მოსახლეობის სიმჭიდროვიდან გამომდინარე, დიდი ხანია, რაც საარსებო სივრცე ითვლება და როდესაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განვითარება დაიწყო იაპონიის ეკონომიკამ და მასთან ერთად ისეთმა დარგებმა, როგორებიცაა მანქანათმშენებლობა, ელექტროტექნიკური წარმოება და ა.შ., სწორედ „ქეი-ჰაკუ-ტან-მო“ იყო ამ განვითარების სულისკვეთების საფუძველი. ხოლო რაც შეეხება მსოფლიო ბაზარზე მოპოვებულ წარმატებას, ამის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზეზი ისიც იყო, რომ იაპონიის მსგავსი პრობლემები რესურსებთან და საარსებო სივრცესთან დაკავშირებით სხვა ქვეყნების წინაშეც წარმოიჭრა. ასეთი მაგალითები სხვა ქვეყნების მიხედვითაც მრავლად მოიპოვება.

მონათესავე ან მხარდამჭერი დარგების რაც შეიძლება მაღალი ლოკალიზაცია მოცემული ქვეყნის საზღვრებში, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ზრდისთვის. მონათესავედ ითვლება ის დარგები, რომელთა ფასეულობათა ჯაჭვების რგოლები დიდ მსგავსებას ავლენს, ხოლო მხარდამჭერი დარგები კი ისაა, სადაც მოცემული დარგის საწარმოს მიმწოდებლები და მყიდველები მონაწილეობენ. ითვლება, რომ, რაც უფრო მაღალია მხარდამჭერი დარგების კონკრეტულ ტერიტორიულ ერთეულში კონცენტრაცია, მით უფრო შესაძლებელია მათ შორის სხვადასხვა სახისა და, პირველ რიგში, ტექნოლოგიური ინფორმაციის გაცვლა, კონკრეტული მიზნის მიღწევისთვის კოოპერაცია და ა.შ. გარკვეულწილად იგივე შეიძლება ითქვას მხარდამჭერ დარგებზე და გარდა ამისა, მათთან ლოკალიზაცია ლოგისტიკური ხარჯების შემცირებასაც განაპირობებს.

ქვეყანაში შექმნილ მდგომარეობაზე, მის ისტორიულ წარსულზე, სახელმწიფოს მმართველობის ფორმაზე, სატიტულო ერის მენტალობაზე, ბიზნესში დამკვიდრებულ პირობებზე დიდად არის დამოკიდებული ის, თუ რა სტრუქტურა ექნება დარგს და როგორ სტრატეგიას შეარჩევს კომპანია, ეს კი საფუძველია იმისა, თუ როგორ შეიქმნება, ორგანიზდება და იმართება კომპანია. ყველა სახელმწიფოს საკუთარი უნიკალური მახასიათებლები აქვს, რაც დიდ გავლენას ახდენს მის ეკონომიკურ მოდელებზე. მაგალითად, იტალიელების სამხრეთული, შემოქმედებითი ბუნება ხელს უწყობს იმ დარგების განვითარებას, სადაც აუცილებელია სახელოვნებო მიდგომა. ეს არის ასევე იმის განმაპირობებელი, რომ ამ ქვეყანაში მრავალი მიმართულებითაა ის საწარმოები განვითარებული, რომელთა პროდუქცია პირდაპირაა განკუთვნილი მაღალი სეგმენტებისთვის. ხოლო

გერმანელების პედანტური, პუნქტუალური ბუნება თითქოს ზედმიწევნით ესადაგება კონვეიერულ, მასობრივ და უწყვეტ წარმოებას, დიდი კომპანიების შექმნას და მათი მმართველობითი სტრუქტურის საათისებურ ფუნქციონირებას (ღაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.86-87).

ქვეყნის შიგნით არსებული კონკურენცია ასევე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია მოცემული დარგების განვითარებისთვის. კონკურენციის ინტენსივობა, პირველ რიგში, მაღალი უნდა იყოს მსგავსი ფასეულობათა ჯაჭვების მქონე საწარმოებს შორის, სწორედ მათ შორის მეტოქეობა ხვეწს პროდუქტს, რაც შემდეგ გლობალურ ბაზრებზეც მოთხოვნადი ხდება. კონკურენტული ვითარება ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია მხარდამჭერ და მონათესავე დარგებშიც. სწორედ ამ ფაქტორის გათვალისწინებით მოვიაზრებთ ჩვენ ფასეულობათა ჯაჭვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან რგოლებში რამდენიმე საწარმოს არსებობას, რის საფუძველზედაც ხდება კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირება.

კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირების მეშვეობით შესაძლებელია საქართველოსთვის ორი სტრატეგიული მნიშვნელობის პრობლემის - ექსპორტის გაზრდისა და იმპორტჩანაცვლების გადაწყვეტა. ამავე დროს, ამ პროცესის ოპტიმალური წარმართვა ქვეყანაში ფასეულობის მზარდი ტემპებით აკუმულირების შესაძლებლობას გამოიწვევს, რაც ეკონომიკური ზრდისა და სოციალური განვითარების საფუძველი იქნება. ჩვენ ვაცნობიერებთ, რომ ფასეულობათა ჯაჭვის ყველა რგოლის ლოკალიზაცია ერთ ქვეყანაში, თანაც ისეთი მასშტაბების სახელმწიფოში, როგორიც საქართველოა შეუძლებელია, მაგრამ ამ დროს უნდა შეირჩეს და საქართველოში განლაგდეს ჯაჭვის ის რგოლები, რომლებიც მოცემული სისტემისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება.

ექსპორტის მხრივ კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირება მნიშვნელოვანია იმიტომ, რომ მისი მეშვეობით ადგილზე რჩება მაქსიმალური ფასეულობა, ხოლო საექსპორტო ძალისხმევა მხოლოდ საბოლოო პროდუქტის მიმართ უნდა განხორციელდეს. იმპორტჩანაცვლების დროს კი უნდა გვახსოვდეს, რომ ეროვნული წარმოების მიერ აუთვისებელი ადგილობრივი მოხმარება უდიდესი რეზერვია და მოცემულ ეტაპზე, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში, ის შეიძლება საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ლოკომოტივად იქცეს, რასაც შემდგომ ექსპორტის წახალისების მხრივაც ექნება ფორსირების ეფექტი.

უპირველესი პრობლემა, რაც კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირების დროს უნდა გადაწყდეს, არის იმ დარგების თუ სეგმენტების განსაზღვრა, სადაც განსაკუთრებული შედეგი ექნება აღნიშნულ ძალისხმევას. მსგავსი ნუსხის ფორმირებისთვის უდავოა, რომ უმთავრესი, რასაც კვლევის თემატიკიდან გამომდინარე უნდა დავეყრდნოთ, ამა თუ იმ პროდუქტის საქართველოში ეკონომიკური მიზანშეწონილობის კონტექსტით წარმოების შესაძლებლობაა. ამ მიმართულებით ჩვენ გამოვყავით შემდეგი კრიტერიუმები: წარმოებისთვის საჭირო საბაზისო საშუალების (მიწა, პირველადი ნედლეული, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები და ა.შ.), შესაბამისი შრომითი რესურსების, დამხმარე წარმოების, მონათესავე წარმოების, საწარმოო ტრადიციების, ინტელექტუალური ინფრასტრუქტურის არსებობა, კონკრეტული პროდუქტის ადგილობრივად მოხმარების მოცულობა, ფასეულობატევადობა, რაიმე უნიკალური უპირატესობის არსებობა და იმიჯი. რადგან პირველი შვიდი ფაქტორი დაახლოებით შეესაბამება მაიკლ პორტერის მოსაზრებებს, ნათელია თუ რას გულისხმობს ისინი, ჩვენ მათ განმარტებას არ შევუდგებით და მკითხველის ყურადღებას ბოლო სამზე შევაჩერებთ ((ღაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.89). ამ შემთხვევაში ჩვენ ჩამონათვალში არ გვაქვს ადგილობრივ ბაზარზე არსებული კონკურენტული ვითარება, რადგან ეს ფაქტორი თავისთავადაა გათვალისწინებული, როდესაც ფასეულობათა ჯაჭვის კლასტერულ ანუ ჯგუფურ ორგანიზებაზე ვმსჯელობთ.

ფართო გაგებით, ფასეულობატევადობაში იგულისხმება, თუ როგორია პროდუქტში დამატებული ფასეულობისა და მისი წარმოებისთვის საჭირო საწყისი ნედლეულის ღირებულების თანაფარდობა. რაც უფრო უახლოვდება პროდუქტი ფასეულობათა ჯაჭვის საბოლოო რგოლს - მოხმარებას, მით უფრო იზრდება მასში დამატებული ფასეულობა. ეს მაჩვენებელი მეტია აგრეთვე შრომატევადი და მეცნიერებატევადი დარგების პროდუქციაში. მოცემული კვლევის თემატიკიდან გამომდინარე, ჩვენ ამ კრიტერიუმს ვიყენებთ იმის შესაფასებლად, თუ რამდენად აღემატება კონკრეტული პროდუქციის საბაზრო ფასი მისი წარმოებისთვის საჭირო იმპორტირებული ნედლეულის ღირებულებას, ანუ რამდენად მაღალია პროდუქციის შექმნისთვის გაწეულ ძალისხმევაში ადგილობრივი რესურსების ხვედრითი წილი. მაგალითად, თუ საქონლის ერთეულის ფასია 100 ლარი, ხოლო მის საწარმოებლად საჭირო რესურსებიდან 20 ლარია იმპორტირებული, მაშინ ამ საქონლის ფასეულობატევადობა 80 %-ია. ცხადია, რომ იმ პროდუქციას, რომელიც, ერთი მხრივ, აკმაყოფილებს სხვა კრიტერიუმებს და, ამავე დროს, მისი ერთობლივი ფასეულობის დიდი ნაწილი ქვეყნის შიგნით იქმნება (ანუ მისი წარმოებისთვის საჭირო დარგობრივი ფასეულობათა ჯაჭვის რაც შეიძლება მეტი რგოლია ქვეყანაში წარმოდგენილი), უპირატესობა ენიჭება კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვის ფორმირების შესახებ მსჯელობისას. აქვე ისიცაა გასათვალისწინებელი, რომ შესაძლოა პროდუქტის დამზადება არ იყოს რთული, ანუ მისი წარმოებისთვის საჭირო ფასეულობათა ჯაჭვი იყოს მოკლე, მაგრამ, სამაგიეროდ, იყოს შრომატევადი, ასეთი პროდუქცია ჩვენ მიერ განიხილება როგორც ფასეულობატევადი.

უნიკალური უპირატესობის არსებობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია არამარტო ადგილობრივ ბაზარზე სამამულო წარმოების პროდუქციის კონკურენტუნარიანობისთვის, არამედ პერსპექტივაში ის, მისი ექსპორ-

ტირების უმნიშვნელოვანესი ხელისშემწეობი შეიძლება გახდეს. ჩვენ ამ კრიტერიუმში ვგულისხმობთ დანარჩენი კრიტერიუმებით გათვალისწინებული რომელიმე ფაქტორის მიხედვით საქართველოში არსებულ განსაკუთრებულ მდგომარეობას ან დამატებით რაიმე უნიკალურ უპირატესობას. მაგალითად, ასეთად შეიძლება მივიჩნიოთ ვაზისა და ხორბლის მრავალი ენდემური ჯიშის არსებობა, მევენახეობის, მეღვინეობის და ქვევრის დამზადების ტრადიციები, სასმელი წყლის რესურსები და მისი მაღალი ხარისხი, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ბიომრავალფეროვნება და ა.შ.

ზემოთ ხსენებულმა ფაქტორებმა შეიძლება ადგილობრივ პროდუქციას შეუქმნას განსაკუთრებული იმიჯი, რაც ჩვენ მიერ ასევე განიხილება, როგორც ნუსხის ერთ-ერთი შესარჩევი კრიტერიუმი. იმიჯი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი უპირატესობაა, რაც დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქართული წარმოების ამა თუ იმ პროდუქციამ მოიპოვა და რაც სწორი მიდგომის შემთხვევაში უმნიშვნელოვანეს კონკურენტულ უპირატესობად შეიძლება იქცეს. მაგალითად, ადგილობრივ ბაზარზე მომხმარებელი მზად არის ქართული წარმოშობის სასურსათო პროდუქციაში მნიშვნელოვნად მეტი გადაიხადოს იმპორტულთან შედარებით. ეს ფაქტორი მოქმედებს მახლობელ საგარეო ბაზრებზეც (ღაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.90-91).

ჩვენ კონკრეტულ დარგს ან სეგმენტს შევაფასებთ ყოველი ფაქტორის მიხედვით. შეფასება ამჯერად იქნება თვისებრივი, თუმცა, სამომავლოდ მეთოდოლოგიის დახვეწის მიხედვით, შესაძლებელია რაოდენობრივი მაჩვენებლების შემოტანაც. თვისებრივი შეფასებები გაკეთდება სამ დონეზე. ფაქტორის არსებობა ცხრილში აღინიშნება „=“ ნიშნით, ნაწილობრივი არსებობა „-“ ით, ხოლო არ არსებობა ცარიელი უჯრედით. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ კონკრეტული პოზიციების შერჩევისთვის საჭირო კრიტერიუმების შეფასებები ჩვენ მიერ სუბიექტური დაკვირვების შედეგად დადგინდა. ასევე ბევრად უკეთესი იქნებოდა თუ მათ საფუძველზე კონკრეტული პოზიციის თვისობრივი შეფასება უფრო ფართო შემადგენლობის ჯგუფში განხორციელდებოდა, თუმცა ამ კონკრეტული მომენტისთვის ჩვენთვის მთავარია თავად მეთოდის ინიცირება, ხოლო მისი დახვეწა და ოპტიმალური გამოყენება შემდგომი მუშაობის თემა იქნება (ღაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. 2018, გვ.92).

სასაქონლო ჯგუფების ანალიზი შერჩევის კრიტერიუმების საფუძველზე

შერჩევის კრიტერიუმები										
	წარმოების საბაზისო საშუალებები	შესაბამისი შრომითი რესურსები	საწარმოო ტრადიცია	ინტელექტუალური ინფრასტრუქტურა	დამხმარე წარმოება	მონათესავე წარმოება	პროდუქტის მოხმარების მოცულობა	ფასეულობრივადობა	უნიკალური უპირატესობა	პროდუქციის იმიჯი
სასაქონლო ჯგუფები										
შაქრის წარმოება	=	=	-	-	-	-	=	-	=	-
ქვევრის ღვინის წარმოება	=	=	=	-	=	=	=	=	=	=

ანალიზის შედეგად შევარჩიეთ და მიმდინარე ნაშრომში წარმოვადგინეთ ორი პოზიცია - შაქრისა და ქვევრის ღვინის წარმოება. პირველი მათგანი მკვეთრად იმპორტანაცვლების მიმართულებისაა, ხოლო მეორე ქვედარგის განვითარება კი, საექსპორტო პოტენციალს მნიშვნელოვნად გაზრდის. ორივე მათგანს ჩვენ მიერ მოტანილი ყოველი კრიტერიუმის მიხედვით აქვთ შეფასება, რაც მათ საწარმოო პოტენციალზე მიუთითებს, თუმცა ამ დარგების განვითარების მიმართ სხვადასხვა მიდგომა უნდა იქნას შემუშავებული.

შაქრის წარმოების ფასეულობათა ჯაჭვში, ფასეულობის მაგენერირებელი ორი უმთავრესი რგოლია შაქრის ჭარხლისა და თავად შაქრის წარმოება. შესაბამისად, ნაშრომში დასმული პრობლემის გადაწყვეტისთვის მათი საქართველოში ლოკალიზაცია უნდა მოხდეს. ამასთან თითოეული მათგანისთვის დაკმაყოფილებულ უნდა იქნას კლასტერის ანუ ჯგუფურობის პირობა, რაც თითოეულ რგოლში რამდენიმე

საწარმოს არსებობას გულისხმობს. შაქრის ჭარხლის წარმოების მხრივ ამის დამტკიცებას დიდი ძალისხმევა არ სჭირდება, რადგან ეს სოფლის მეურნეობის სფეროა, სადაც მასშტაბის დადებითი ეფექტი არ მოქმედებს, ეს კი, ხელს უწყობს დარგის დანაწევრებას. რაც შეეხება თავად შაქრის წარმოებას, ამ დარგში აღინიშნება მასშტაბის დადებითი ეფექტი, თუმცა ეს ფაქტორი მხოლოდ გარკვეულ ზღვრამდე აღწევს. თუ შაქრის მწარმოებელ ქვეყნებში არსებული შაქრის ჭარხლის გადამამუშავებელი ქარხნების სიმძლავრეების მიხედვით ვიმსჯელებთ, ამგვარი საწარმოების ოპტიმალური დატვირთვა სეზონზე დაახლოებით 0.5 მლნ ტონა ნედლეულის გადამამუშავებას გულისხმობს. ხოლო საქართველოს შაქრის წარმოების აგრარულ ზონებში სეზონზე შესაძლებელია დაახლოებით 1.5 მლნ ტონა შაქრის ჭარხლის მოყვანა, რაც ერთი მხრივ საკმარისია საქართველოს მოსახლეობის შაქრით უზრუნველყოფისთვის, ხოლო მეორე მხრივ კი, ნედლეულით უზრუნველყოფს 2-3 შაქრის მწარმოებელ ქარხანას.

საქართველოში 2017 წელს განხორციელდა დაახლოებით \$87 მლნ-ს შაქრისა და მისგან დამზადებული საკონდიტრო ნაწარმის იმპორტი[4]. საქართველოს მოსახლეობას წლიურად სჭირდება დაახლოებით 0.1 მლნ ტონა აღნიშნული პროდუქცია, რისი დამზადებისთვისაც საკვებით საკმარისია 1.5 მლნ ტონა შაქრის ჭარხლის მოსავალი. თუ მოხდება შაქრის მწარმოებელი კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვის ფორმირება, გარდა იმისა, რომ ზემოთ მოტანილი რაოდენობით შემცირდება საქართველოში განხორციელებული იმპორტი, უშუალოდ დარგში მუდმივად დასაქმდება 3-4 ათასი ადამიანი, ხოლო მულტიპლიკაციური ეფექტის გათვალისწინებით კიდევ უფრო მეტი. მაგრამ, ამ მიმართულებით პრობლემებიც მნიშვნელოვანია, რომელთა გადაწყვეტა სწორედ სახელმწიფომ უნდა ითავოს. პირველ რიგში უნდა დაიდლოს შაქრის იმპორტიორთა ლობისტური გავლენა, ხოლო მეორე რიგში სახელმწიფომ უნდა მოახერხოს შაქრის ჭარხლის წარმოების მხარდაჭერა. წინააღმდეგ შემთხვევაში იქმნება ერთგვარი დილემა, როდესაც შაქრის ადგილობრივი წარმოება ვერ ხერხდება ნედლეულის არ არსებობის, ხოლო ნედლეულის წარმოებას ხელს არ კიდებენ გადამამუშავებელი სიმძლავრეების არ არსებობის გამო.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყრის ღვინის წარმოების მხრივ საქართველო მსოფლიოს ლიდერია. როგორც ცხრილიდან ჩანს ჩვენში ამ პროდუქციის წარმოების ყველა პირობა არსებობს. ერთადერთი პუნქტი, სადაც „ნაწილობრივი არსებობაა“ დაფიქსირებული, ინტელექტუალური ინფრასტრუქტურაა. აქ გამოყენებული ცოდნა ტრადიციულ საწარმოო მეთოდებს ეყრდნობა ძირითადად, არადა სასწრაფოა სამეცნიერო დონეზე დასახვეწი ქვეყრის ღვინისა და თავად ქვეყრის დამზადების ტექნოლოგიები. ამ მრივ განსაკუთრებით აქტუალურია „(ა) თიხის სტრუქტურის მეცნიერული კვლევა და ქვეყრის დამზადების პროცესის შესწავლა, (ბ) ქვეყრის ღვინის წარმოების მეთოდოლოგიის დეტალური აღწერა, (გ) კერძო სექტორსა და საჯარო ორგანიზაციებს შორის თანამშრომლობის გააქტიურებან[5, გვ. 4]. ეს მით უფრო გადაუდებლად გამოიყურება იმ ფონზე, რომ საქართველოს მეღვინეების მიმზამველობით, მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყანაში დაიწყეს ქვეყრის ღვინის წარმოება.

ქვეყრის ღვინის კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვის ფორმირება დიდად გაზრდის საქართველოს საექსპორტო პოტენციალს. ამის დასტური ისიც არის, რომ უკანასკნელ წლებში სტაბილურად იზრდება მისი ექსპორტი რაზედაც არ მოქმედებს ის მოვლენები, რამაც გასულ წლებში არაერთხელ შეამცირა ტრადიციულად დამზადებული ღვინის ექსპორტი. ქვეყრის ღვინის წარმოების ფასეულობათა ჯაჭვის უმნიშვნელოვანესი რგოლებია თიხის მოპოვება, ქვეყრის დამზადება, ღვინის წარმოება. აღსანიშნავია აგრეთვე იმ სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების საქმიანობა, რომლებმაც საქართველოში უკვე დაიწყეს ამ მიმართულებით მოღვაწეობა და რაც გაცილებით მეტ აქტიურობას მოითხოვს. მოცემული ქვედარგის სპეციფიკიდან გამომდინარე ფასეულობათა ჯაჭვის სამივე რგოლში შესაძლებელია მრავალი საწარმოს ორგანიზება, რაც ჩვენს მიერ დადგენილი ჯგუფურობის პრინციპის შესაბამისია.

ტრადიციული ღვინის წარმოებისგან განსხვავებით, ქვეყრის ღვინოს სწორედ ის უპირატესობა აქვს, რომ საქართველოშივე შესაძლებელია კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვის თითქმის მთლიანად ლოკალიზება. ეს კი, გამოიწვევს ფასეულობის გაცილებით მნიშვნელოვან აკუმულირებას ადგილზევე. მაგალითად, ტრადიციული ღვინის შემთხვევაში საჭიროა დიდი რაოდენობით ცისტერნების, ღვინის დამკვლელებისა და კლიმატის კონტროლთან დაკავშირებული და ა.შ. დანადგარების იმპორტი, რაც ქვეყრის ღვინის შემთხვევაში ან ჩანაცვლებულია ადგილობრივი რესურსით ან საერთოდ არ არის საჭირო. რაც შეეხება რესურსს ამ შემთხვევაში უმთავრესია ორი, ნედლეული ქვეყრისა და თავად ღვინის წარმოებისთვის. მევენახეობაზე ამჟამად არ შეეჩერდებით, რადგან საქართველოს პოტენციალი ამ მხრივ მსოფლიოშია აღიარებული. რაც შეეხება თიხას, „საქართველოში არსებობს კერამიკული რესურსების საკმარისი მარაგები ფაიფურისა და ქაშანურის მრეწველობის განვითარებისთვის, მაგრამ ის აბსოლუტურად გამოუყენებელია მრეწველობაში. ძირულის უღელტეხილის მკვიდრი მოსახლეობა ტრადიციულად, საუკუნეების მანძილზე იყენებს შრომის ფაიფურის პეგმატიტსა და სააგურე-საკრამიტე თიხებს, რათა დაამზადოს ღვინის ქვეყრები, ქოთნები, კეცები და სხვ.“ (თვალჭრელიძე ა., სილაგაძე ა., ქეშელაშვილი გ. გეგია ქ., 2011). სადღესოდ, ძირითადად ქვეყრის წარმოებაში გამოყენებულია ვარდისუბნის, ტყემლოვანასა და საწაბლეს თიხის საბადოები, რასაც ჯერჯერობით კუსტარული, სახელოსნო ხასიათი აქვს.

ზემოთ მოტანილი ორი კონკრეტული მაგალითის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კლასტერული ფასეულობათა ჯაჭვების ფორმირება მეტად პერსპექტიულია საქართველოსთვის და ამ მიდგომის ოპტიმალურად რეალიზება დიდ იმპულსს მისცემს ექსპორტის წახალისებისა და იმპორტჩანაცვლების სტრატეგიების წარმატებით განხორციელებას და შესაბამისად ეკონომიკის ზრდის მნიშვნელოვანი განმაპირობებელიც იქნება.

ლიტერატურა:

1. Porter M.E. *On Competition*, Boston: Harvard Business School, 1998.
2. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York, 1990.
3. ლაღანიძე გ., რამიშვილი ბ. საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დეფიციტის აღმოფხვრის სტრატეგიული მიმართულებები „უნივერსალი“ 2018.
4. <http://www.geostat.ge/>
5. მერცი უ., ბიტარიშვილი ი. და სხვ. ქვევრის ღვინის იდენტობა საქართველოს ქვევრის ღვინის კლასტერის წევრების პრაქტიკის მაგალითზე, გერმანიის თანამშრომლობა, 2017.
6. თვალჭრელიძე ა., სილაგაძე ა., ქეშელაშვილი გ. გეგია ქ., საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა, ნეკერი, 2011.

The Problems and Prospects of Formation of Chains of Cluster Values in Georgia

Giorgi Gaganidze
Professor

Badri Ramishvili
Associated Professor
Tbilisi state university

S u m m a r y

In the beginning of the presented work, the authors explain the meaning of the terms "cluster" and "chain of value", based on relevant scientific sources. They bring a new term "chain of cluster values" and justify the importance of their formation for development of Georgian economy. The authors, based on their developed criteria, determine the fields and subfields where formation of chain of cluster value shall bring the best results. The article covers the production of sugar and pitcher wine as examples.

Key words: chain of cluster values; encourage export; import-replacement, competitive advantage; production of pitcher wine; production of sugar.